

El Cadiratge de cor alt de la catedral de Santander: Restauració d'una obra desconeguda

La nit del 15 al 16 de febrer del 1941, la ciutat de Santander va patir una de les seves catàstrofes més greus, un gran incendi que va portar com a conseqüència que la capital cantàbrica perdés la majoria del nucli antic. Un dels emblemes arquitectònics més afectats va ser la catedral. La seva reconstrucció posterior va constituir una faceta nova de la missió que es tenia encomanada a la Direcció General de les Regions Devastades. El fet de perdre les cobertes de fusta (per on es va transmetre el foc) va ocasionar que quasi no quedés res original de l'edifici, que, d'altra banda, és el més antic de la ciutat.

Text i fotos: C. R. Proyectos de Conservación de Obras de Arte, S. L. L. CONSERVART

Comença així una tasca dura de reconstrucció i rehabilitació, tant del continent com del contingut. D'aquesta manera la catedral de Santander disposarà d'un nou cadiratge de cor de canonges i que, unes dates abans del lliurament del temple a l'ajuntament per part de l'Estat espanyol (esdeveniment que té lloc el 24 d'agost del 1953), van quedar col·locats els setials de cor de canon-

ges procedents de l'església de San Jerónimo el Real de Madrid.

El cadiratge alt del cor situat a la capçalera del temple consta d'un setial central i divuit seients, i respon a les traces fetes el 1625 per Juan Gómez de Mora, arquitecte de la Cort i paradigma de l'arquitectura civil del primer terç del segle XVII. Per aconseguir un efecte homogeni amb l'estil original del temple, Bringas, arquitecte encarregat de la reconstrucció, segueix pautes gòtiques del segle XIII. És per això que el cadiratge de cor objecte d'aquest estudi es veurà remodelat, en afegir-s'hi els respatl·lers amb un clar llenguatge gòtic en la seva decoració, a força d'arcs apuntats geminats amb rosasses tallades com els de les vidrieres de les catedrals, potenciant d'aquesta manera l'altura de l'obra, dotant-la d'una gran esveltesa i elegància. Cal destacar que, actualment, part del conjunt del cadiratge de canonges es troba col·locat a la sagristia. En concret ens referim al cadiratge baix del cor, que, al contrari del que va passar en la resta del cadiratge proposat per a la restauració, disposa de tota l'estètica original.

Arran de la sol·licitud i la concessió posterior al bisbat de Santander del Programa de Subvencions del Govern de Cantàbria (a òrgans de l'Administració General de l'Estat i els seus organismes autònoms i entitats públiques, òrgans de l'Administració de la Comunitat Autònoma de Cantàbria i els seus organismes autònoms i entitats dependents, associacions, fundacions i altres institucions sense ànim de lucre amb seu a la Comunitat Autònoma de Cantàbria), des de

la Conselleria d'Ocupació i Benestar Social, així com del Servei Cantàbric d'Ocupació (EMCAN), s'engega aquest projecte, coordinat per la Unió Europea (Fons Social Europeu), que es basarà en la conservació-restauració del cadiratge alt del cor de l'altar major de la catedral de Santander.

Estat de conservació

En una primera inspecció ocular, vam poder comprovar l'estat de deteriorament que presentava l'obra. Tota ella es trobava recoberta amb una repintada (pintura plàstica de to marró) que impedia veure'n qualsevol resta d'acabat original que presentés. De la mateixa manera, la repintada feia de l'obra un conjunt opac, mat, fent-li perdre els volums, les textures i els colors originals.

Així mateix, vam observar l'alt grau d'atac que presentava per part d'agents biològics, com insectes xilòfags (*Anobium punctatum*), presents en tota l'obra (atac especialment alt en la zona de l'evangeli). Presentava, al seu torn, pèrdues volumètriques, com motlures i una misericòrdia a la zona de seient, un capitell del respatl·ler de l'epístola, així com petites peces de decoració arquitectònica desencolades i, en general, a causa de l'alt grau d'atac de xilòfags, l'obra tenia una gran pèrdua de consistència de la fusta, especialment a la zona de seient.

Mètodes de conservació

Després d'haver estudiat i avaluat els danys presents en el cadiratge alt del cor, com a direcció tècnica del projecte vam establir les pautes d'actu-

Estat inicial del cadiratge del cor de la Catedral de Santander.

ació quant a processos i mètodes de conservació-restauració, així com els materials per fer servir que requeria l'obra, atès el seu estat inicial, i la necessitat de treballar el conjunt in situ, en el qual se seguiria celebrant el culte litúrgic.

Una vegada preparat i protegit el lloc de treball, es va portar a terme un procés de neteja superficial i es van desmuntar els elements metàl·lics situats a la cornisa, tant de l'evangeli com de l'epístola, així com dels seients, amb les seves misericòrdies i l'etiquetatge consegüent.

En el nostre diagnòstic, vam establir la necessitat de fer una neteja més exhaustiva, que eliminés la repintada que recobria tota l'obra. D'acord amb les cales fetes prèviament amb hisops humitejats en diferents dissolvents, vam concloure que el més eficaç era fer servir gel decapant comercial Nitromors (aconsellat perquè no té hidròxid de sodi). Vam aplicar el gel amb brotxa i, una vegada feta l'acció decapant, el vam retirar amb espàtula (sobretot en les zones llises). Les restes es van eliminar amb dissolvent universal i llana d'acer. Les zones de difícil accés, com talles i motlures, es van netejar amb mètodes mecànics en sec, amb bisturís i raspalls.

Una vegada acabat el procés de neteja en tot el suport de fusta, vam dur-hi a terme la desinsecció mitjançant el mètode d'impregnació de gel insecticida autopenetrant.

La degradació soferta pel suport de la fusta a causa de l'atac biològic va tenir com a conseqüència la pèrdua de consistència i de volum, sobretot a la zona inferior (seient), més que a la superior (respatller i cornisa). D'aquesta manera, els elements més afectats, com les motlures que separen la zona de seient del respatller (un total de set en tot el conjunt), dos dels braços del costat de l'evangeli i del costat de l'epístola, el seient del setial central i diversos trams del sòcol, presentaven un estat irreversible de deteriorament, cosa que va fer necessària la seva eliminació. En la resta del conjunt vam fer tractaments de consolidació mitjançant injecció de la resina sintètica Paraloid B72 dissolta en acetona (en una proporció del 10%).

Bringas, arquitecte encarregat de la reconstrucció, segueix pautes gòtiques del segle XIII

Algunes zones del cadiratge del cor tenien un greu i massiu atac de xilòfags. A la dreta, aspecte de l'erosió característica del recorregut de la banqueta abatible.

Processos de restauració

Fets aquests processos de conservació, vam portar a terme els de restauració, exposats en el nostre diagnòstic inicial. D'aquesta manera, vam decidir dur a terme un procés de reconstrucció volumètrica fent servir resines epòxiques per a fustes (Araldit HV427 i SV427), que ens van permetre recompondre parts perdudes de menys grandària (com bases de columnes, parts de motlures, angles) mitjançant el tallat d'aquesta resina epòxica una vegada endurida. Així mateix, vam fer servir aquesta mateixa resina sintètica per omplir tots els orificis de sortida dels insectes xilòfags i les esquerdes. Totes aquestes reconstruccions es van estucar posteriorment, i per a això vam fer servir estucs comercials a l'aigua i pigments. Per aplicar-los vam fer servir espàtules fredes i pinzells, i els vam desestucar fins a aconseguir una perfecta anivellació de la superfície per tractar. Això ho vam aconseguir fent servir paper de vidre poc abrasiu (núm. 220), que ens va permetre obtenir una superfície homogènia i llisa. A continuació vam encolar i subjectar les peces reconstruïdes (braços, motlures, capitell, sòcol) fetes amb la mateixa fusta que l'original (noguera i cirerer). Acabada la reconstrucció volumètrica, vam preparar tota la superfície del conjunt per començar el procés de la reintegració pictòrica. Per a això, vam polir tota la superfície amb

fibra vegetal, que va permetre tancar la fibra i obtenir una superfície suau i poc porosa. A continuació, vam aplicar una

Procés de restauració

Procés de restauració

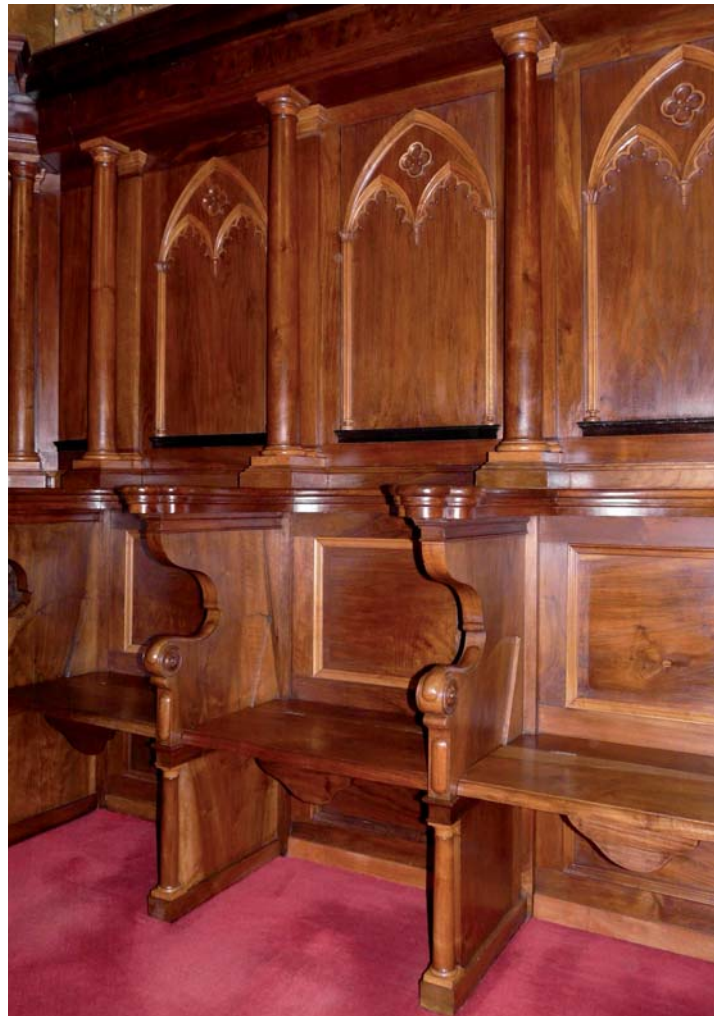
Ileugera capa de goma-laca descerada blanquejada (resina natural) dissolta en alcohol etílic (en una proporció de 20/80) amb brotxa de pèl de poni, que va apujar els tons de les diferents fustes emprades en la realització de l'obra, com són noguera, cirerer, pi, plomejat de caoba i fusta ebenitzada. Vam tenyir les peces afegides per entonar-les amb l'original del conjunt.

Arribats a aquest punt, vam començar el procés de reintegració pictòrica executant la tècnica del *trattegio*, respectant així el criteri de portar a terme una reintegració integrada i alhora discernible.

Després vam continuar amb el muntatge de tots els seients, peces massisses rectangulars mòbils caracteritzades per dur a la part inferior la misericòrdia o paciència, una de les quals es va tallar amb fusta de noguera perquè estava perduda. Així mateix, vam muntar els elements metàl·lics en el fris corregut de l'entaulament.

Finalment, vam protegir tot el suport fuster amb l'aplicació de goma-laca,

que, com que es tracta d'una resina natural, és més reversible. Es va aplicar mitjançant brotxa de pèl de poni en tota la superfície del conjunt i a monyeca en les zones de talla, com ara les columnes, el panell central amb la talla en alt relleu de Santo Domingo de Guzmán, els maniquís (element corb en els braçals de cada seient), així com en el fris corregut de l'entaulament arquitectònic que culmina l'obra. Vam obtenir com a resultat una obra de grans volums, amb zones més ressaltades en primer pla, que semblen avançar del fons. S'aprecia ara un joc de llums i ombres que fa del cadiratge una obra tridimensional. Cap afegir, finalment, la calidesa aconseguida dels tons de les fustes emprades, sobretot la noguera. El mèrit no ha estat cap altre sinó respectar les qualitats naturals de la fusta per realçar-ne la bellesa intrínseca, amagada per dècades d'abandonament.

Estat final amb detall de l'epistola.